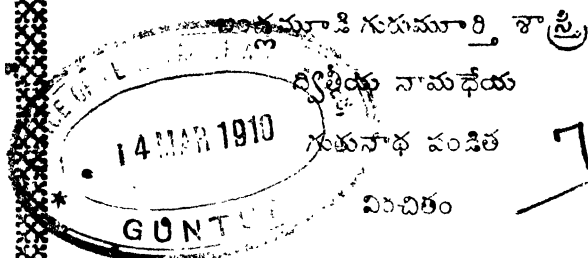
శ్రీ

శ్రీ కృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

గుంటూరు మండలోల్లాసి తెనాలి పురవర్తి

[illegible]మ్మూడి గురుమూర్తి శాస్త్రి

ద్వితీయ నామధేయ

గురునాథ పండిత

విరచితం

శ్రీమద్భాగవతాద్య స్కంధాద్యపద్య వ్యాఖ్యానం-

శ్రీధరాచార్య వ్యాఖ్యాన

గత్యనుగామితయా తదర్థబోధకం

సహృదయ హృదయో

ల్లాసిసత్

విజయతాం

శ్రీ

తెనాలి.

జేతపూడి జోగి సూర్యప్రకాశరావుగారిచే

సీతావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె.

1910

శ్రీః.

శ్రీ గణేశాయనమః.

శ్రీ భాగవతాద్యస్కంధాద్య పద్య వ్యాఖ్యానం:

గురునాథ పంక్తీయం.

జన్మాద్యస్య యతోఽన్వయా దితరతశ్చార్థే ష్వభిజ్ఞస్స్వరా
ట్తేనే బ్రహ్మ హృదాయఆదికవయే ముహ్యంతి యత్సూరయః
తేజోవారిమృదాం యథావినిమయో యత్రత్రి సర్గోఽమృషా
ధామ్నా స్వేన సదానిరస్తకుహకం సత్యం పరంధీమహి ॥ ॥ ౧ ॥

శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

వ్యాఖ్యా॥ అఖండానంద సర్వస్వం మహఃఖండేందు శేఖరం
నిస్తులం జయతాన్నిత్యం సచ్చిత్సుఖ ముమాసఖం ॥ ౧ ॥

ఆశ్రితాద్వైత సామ్రాజ్య వదాన్య పదపంకజం
చకాస్తు దేశికాభిఖ్యం మూలావిద్యాపహం మహః ॥ ౨ ॥

త్రయ్యంత దర్శనాచార్య స్వామిశాస్త్రి మహేశ్వరే
ప్రతిషేధేత్పరిదోషాజ్ఞం కృతోభక్త్యా స్మదంజలిః ॥ 3 ॥

శ్రీమద్భాగవత వ్యాఖ్యాప్రణేతృ యతిశేఖరం
ప్రణమ్య శ్రీధరాచార్యం తత్పరిష్కృత మార్గగః ॥ ౪ ॥

గురునాథ సుధీరాత్మ బుద్ధిసంశుద్ధికౌతుకాత్
తదాద్యస్కంధగంపద్య మాద్యంవ్యాఖ్యాతు మిచ్ఛతి ॥ ౫ ॥

అథభగవాన్ వేదవ్యాస మహర్షి శ్శ్రీమద్భాగవతం నామ భగవద్విలాస విలసితం శాస్త్రముపాసక సముద్ధరణాయా రిప్సురాదౌ తల్లక్షితం భగవంత మభిధ్యాయతి ॥ జన్మాదీతి ॥

పరం మహదాది విలక్షణం - నిత్య విజ్ఞప్తి స్వరూపం - పరమేశ్వరం - ధీమహి - ధ్యాయేమ - ధ్యాయతేర్లిజి ఛాందసమాత్మనే పదంరూపం - అత్రపరశ

వ్యా॥ నిరుపాధికేశ్వరం ప్రత్యాయయన్ మాయినం వ్యావర్తయతి - మహతఃప
రం- అవ్యక్తాత్తు పరః పురుషః - పురుషాన్నపరంకించిత్ - సఏతస్మాజ్జీవ ఘనాత్ప
రాత్పరం పురిశయం పురుషమీక్షతే - అక్షరాత్పరతఃపర ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః -
అత్రకేచిత్ - జీవేశావాభాసేన కరోతి - మాయాచావిద్యాచ స్వయమేవ భవ
తీతి శ్రుతేః సమష్టి ప్రకృతేః సత్వశుద్ధ్య విశుద్ధిభ్యాం మాయావిద్యాభిఖ్య రూప
భేదే మాయాప్రతిబింబ ఈశ్వరః - అవిద్యా ప్రతిబింబోజీవ ఇతిపరికల్ప్య ఉపాధి
భూతమాయాగుణ ప్రాచుర్య మపేక్ష్య బ్రహ్మవిష్ణురుద్రానపి కల్పయంతి - తథా
చ మైత్రాయణ్యా ముపనిషది - తమోవా ఇదమగ్ర ఆసీదేకం - తత్పరేస్యాత్ -
తత్పరేణేరితం విషమత్వం ప్రయాతి - ఏతద్వైరజసోరూపం - తద్రజః ఖల్వీరితం వి
షమత్వం ప్రయాతి - ఏతద్వై సత్వస్యరూపం - తత్సత్వమేవేరితం రసస్సంప్రాస్ర
వత్ - సోంశోయం యశ్చేతనామాత్రః ప్రతిపురుషం క్షేత్రజ్ఞ స్సంకల్పాధ్య
వసాయాభిమాన లింగః ప్రజాపతిర్విశ్వాఖ్యః - తస్యప్రోక్తా అగ్ర్యాస్తనవః - అథయో
హఖలువావాస్య తామసోంశోసౌసయోయం రుద్రః - అథయోహఖలువావా
స్యరాజసోంశోసౌసయోయం బ్రహ్మా - అథయోహ ఖలువావాస్యసాత్వికోం
శోసౌసయోయంవిష్ణురిత్యాది - అస్యార్థః ప్రతిపాద్యతేస్పష్టప్రతిపత్తయే - ఇ
దం - అనుపదమేవ వక్ష్యమాణం - రుద్రబ్రహ్మవిష్ణ్వాదికం సర్వం - అగ్రే సృ
ష్టేః ప్రాక్ - తమోవై - తమఏవ - తమోగుణ ప్రధానమాయైవ - ఆసీత్ - ఏ
కం - అనభివ్యక్త నామరూపమఖండం - నాత్రాసత్కార్య కారణవాదావాశంకి
తవ్యా ఇదంతమఇతి ఆసీదితిచ సామానాధికరణ్య సత్తయోరుక్తేః - తత్పరేస్యాత్ -
తత్ - పూర్వోక్తంతమః - పరే - కార్యకారణ త్వాభ్యామనాక్రాంతే తత్కల్ప
నాధిష్ఠానే పరమేశ్వరే - స్యాత్ - భవేత్కల్పితం - అచేతనస్య చేతనాయత్త
త్వాదితిభావః - తత్ - చేతనాయత్తం స్వయమచేతనంతమః - పరేణ - పరమేశ్వ
రేణ - ఈరితం ప్రేరితం - ప్రేరణమత్రాత్మాభాసవ్యాప్తి స్సృష్టిసంకల్ప రూపా
విలీన ప్రాణికర్మపరిపాకవశాత్ - విషమత్వం - వైషమ్యం సృష్టియోగ్యతారూపం
పూర్వావస్థాతో యథాబీజముప్తం సలిలవ్యాప్త్యా - ప్రయాతి - యద్యప్యవ్యా
కృతాఖ్యే తత్రబ్రహ్మచైతన్యాభాస వ్యాపనం నిత్యం - తథాపిసృష్టి సంకల్పవిర
హితం తదిత్యస్మాద్విశేషోద్రష్టవ్యః - ఏతత్ - యత్తమసో వైషమ్యం పూర్వో
క్తం - వై - ప్రసిద్ధం - రజసోరూపం - తద్రజః ఖల్విత్యాది సత్వస్యరూపమిత్యం
తం పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం - తదీరితం సత్వమేవ - రసః - ఆనందాత్మా పరమే
శ్వరః సంప్రాస్రవత్ - సమ్యక్ప్రవర్తయామాస - పూర్వోక్తస్య గుణవైషమ్యస్య
కారణ వ్యాపార స్యానునాకార్య కారపరిణామఉక్తః - సత్వమేవాత్మనో వి

సాకారాభివ్యక్తి యోగ్యతాపదాపాదయామాసోపాసకానుగ్రహాయ పరమేశ్వర ఇతితాత్పర్యం - సోయం యశ్చేతనామాత్రః - చేతనయాబ్రహ్మరూపయా సంవిదా - మీయతే అవభాస్యతే అనుభావ్యత ఇతితాదృశః - సంవిత్త్యా అనుభావ్య ఇతిభావః - సోయం పరమేశ్వరః - ప్రతిపూరుషం - ప్రత్యస్య మయం - సవాఏషపురుషోన్నరసమయఇతిశ్రుత్యంతరాత్ - అంశః - అంశఇవాంశః - యథాశ్రుతే నిరంశస్యాంశాసంభవాత్ ఆకాశఇవ ఘటమఠాదిషు - అథవాఅంశయతే - విభాజయతి బింబత్వేన బ్రహ్మస్వాయమిత్యంశః ప్రతిబింబః - సూర్యఇవజలాదిషు-తస్య లౌకికావచ్ఛేద్య ప్రతిబింబవజ్జడత్వం నివర్తయతి - క్షేత్రజ్ఞః - సంకల్పాధ్యవసాయాభిమాన లింగః - సంకల్పః - మయేదం కర్తవ్యమితి మానసోవికారః - అధ్యవసాయః - కార్యస్వరూపసాధన ఫలవిషయావధారణ రూపా బుద్ధివృత్తిః- అభిమానః - కర్తృత్వ సామర్థ్యవ్యంజకోహంకారః - ఏతాని లింగాని ప్రమాపక హేతవోయస్య - అయం - క్షేత్రవిలక్షణః - సంకల్పాదిమత్వాత్ - యథామృతశరీరమితి వ్యతిరేక దృష్టాంతేనాత్రదేహవైలక్షణ్యంసాధయితవ్యమితితాత్పర్యం-ప్రజాపతిః - సమష్టిస్థూలాభిమానీవిరాట్ - విశ్వః - వ్యష్టిస్థూలాభిమానీ - ఏవంచ సమష్టి వ్యష్ట్యభిమాని దేవతాత్మా పూర్వోక్త సర్వావచ్ఛేద్యస్త త్ప్రతిబింబోవా భగవాన్ పరమేశ్వర ఇతిహృదయం-తస్యప్రోక్తా అగ్రాశ్రస్తనవః-తస్య క్షేత్రజ్ఞస్య-అగ్రాశ్రస్తనవః- తమోరజస్సత్వ పరిణామాత్మికాస్తనవః-ప్రోక్తాః ప్రాగుక్తా ఇతియావత్ అథత్రిగుణాత్మికా యాశ్చదాత్మశక్తిస్తత్తద్గుణప్రాధాన్యే నాభివ్యక్తం సంకేతం స్వయమేవానువదతి శ్రుతిః-అథయోహఖల్వితాన్యదినావిష్ణు రిత్యంతేన - స్పష్టార్థః - అత్రబింబభూతం బ్రహ్మైవ - యత్తమసః పరస్తాత్ - అత్రైవాష్టమస్కంధే గజేంద్రస్తవే శ్లోకః—

కాలేనపంచత్వమితేషుకృత్స్నశో
లోకేషుపాలేషు చసర్వహేతుషు
తమస్తదాసీ ద్గహనంగభీరం
యస్తస్యపారేభి విరాజతే విభుః

ఇత్యుక్తేః - తచ్ఛమాయా ప్రతిబింబేశ్వర భక్త్యా సృష్టిస్థిత్యాదిభిస్తటస్థైరుపలక్షితం భవతీతివదంతి - అపరేతు జీవేశ్వరసాధారణం నిరుపాధికం బ్రహ్మచైతన్యమేవబింబం - సఈక్షతలోకాన్నుసృజాఇతిసృష్టి సంకల్పేన తస్య తరత్వవిద్యాం వితతాం హృదియస్మిన్నివేశితే - యోగీమాయా మమేయాయ తస్మైవిద్యాత్మనె నమఇతిస్మృతిబోధితా విద్యాత్మకమాయా ప్రతిబింబితత్వే ఈశ్వర

త్వం - అంతఃకరణ ప్రతిబింబితత్వే జీవత్వం - కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపా ధిరీశ్వరః - కార్యకారణతాం త్యక్త్వా పూర్ణబోధోవశిష్యత ఇతి శ్రుతేః - నాయ మంతఃకరణే నావచ్ఛిద్యత ఇతి శంకితవ్యం - బ్రాహ్మణశరీర గతాంతః కరణావచ్ఛే ద్యచైతన్యస్యకర్తుః దేవాది శరీరగతాంతఃకరణా వచ్ఛేద్య చైతన్యస్యచభోక్తుః పర స్పరం భిన్నత్వేనయః కర్మకరోతిసఫలం భుఙ్క్తే-యోనకరోతి నసభుఙ్క్తే- ఇతిని యమాతి పాతాత్కృత హానాకృతాభ్యాగమః ప్రసజ్యేత - యద్యేతద్గతస్యైవాం తః కరణస్యసిద్ధాంతె లోకాంతర శరీరానుగతత్వేనాభ్యుపగమాత్తదవచ్ఛేద్య చైతన్యస్యాప్యను గతిర్భవే దితిమన్యేతతథాపి నైవైతద్దోషపరాహతిః అవచ్ఛేద కస్యఘటాదేరన్య త్రగమనసంభవేప్యవచ్ఛే ద్యస్యగగనస్యతదదర్శనాత్ - ఘట సంవృతమాకాశం నీయమానేఘటేయథా - ఘటోనీయేతనాకాశం తద్వజ్జీవోనభో పమః ఇత్యాదిశ్రుతేః - శ్రుతౌ జీవస్యనభస్సాదృశ్యం అసంగోహ్యయం పురుష ఇతిశ్రుత్యంతర సంవాదేనాసం గత్వంవ్యంజయ దస్యపారమార్థికం బ్రహ్మభావం ప్రక టయతీతి నావచ్ఛేద్యత్వ తాత్పర్యకం - ప్రతిబింబస్తునభిద్యతే - ఉపాధ్యనుగత త్వేనైకత్వాత్ - బింబభూతం బ్రహ్మైవాధ్యస్తజగత్సృష్టృ త్వాదిభిరీశ్వ రాది శబ్దితం భవతీత్యభిప్రయంతి - అత్రైకజీవవాదె అవిద్యా ప్రతిబింబో జీవఇతి జీవే శ్వర విభాగోనస్యా దిత్యేకోదోషః - ఉపాధేః ప్రతిబింబపక్షపాతిత్వాదీశ్వరే ప్యుపాధి కృతదోషాస్సంభవే యురిత్య పరఇత్యన్యథా అన్యేకల్పయంతి -కథం- ఏకమేవనిరుపాధికం బ్రహ్మచైతన్యం బింబభావాపన్న మీశ్వరః - ప్రతిబింబభావా పన్నంచజీవః - బింబప్రతిబింబ భావకల్ప నోపాధిర్మత భేదేనావిద్యా అంతఃకర ణానివా - ఉపాధికృతదోషాః ప్రతిబింబఏవ - నబింబే - ఉపాధేః ప్రతిబింబ ప క్షపాతిత్వాత్ - ఏకస్యైవైష కాల్పనికో భేదో నపారమార్థికః - ఏకఏవహిభూతా త్మా భూతేభూతే వ్యవస్థితః - ఏకధాబహుధాచైవ దృశ్యతే జలచంద్రవత్ - యథాహ్యయం జ్యోతిరాత్మా వివస్వానపోభిన్నా బహుధైకోనుగచ్ఛన్ - ఉపా ధినాక్రియతే భేదరూపోదేవః క్షేత్రేష్వేవమజోయమాత్మే త్యాదిశ్రుతేరిత్యా స్తాం విస్తరః - తమేవస్వరూప లక్షణేన లక్షయతి - సత్యమితి - ఇదంస్వరూప లక్షణాత్మకం విశేషణం పరమేశ్వరస్య - తథాహి - విశేషణం ద్వివిధం - కేవలం లక్షణంచేతి - యత్సజాతీయమేవ వ్యావర్తయతి తత్కేవలం విశేషణం - యథానీ ల ముత్పలమిత్యత్ర - యత్స్వేతరత్సర్వం వ్యావర్తయతి తల్లక్షణాత్మకం విశేషణం- యథాగంధవతీ పృథివీత్యాదౌ - తదపిద్వివిధం - స్వరూపం తటస్థంచేతి - తత్ర త్వం యత్స్వరూపం తద్గతంసల్లక్ష్య మితరస్మాద్వ్యావర్తయతితత్ - యథాప్రో క్తప్రకృష్ట ప్రకాశ శ్చంద్రస్సాస్నాదిమతీ గౌరిత్యాదౌ - వేదేచసత్యం జ్ఞానమనం

సంబ్రహ్మేత్యాదౌ - ద్వితీయమపి యత్రత్రాంతర్గతం సత్తదస్మాద్వ్యావర్త యతీతి - యథాలోకే కాకవద్దేవదత్తగృహ మిత్యాదౌ - వేదేచయతోవా ఇమానిభూతాని జాయంతఇత్యత్ర - అత్రసత్యమితిపదం పరమేశ్వరస్య స్వరూపం బోధయదేవత్తమనృతాద్వ్యావర్తయతి - సత్యంనామ యద్రూపేణ యన్నిశ్చితం తద్రూపంనవ్యభిచరతి తదితితైత్తిరీయోపనిషద్భాష్యే - యథాలోకేభుజంగాధిష్ఠానరజ్జుః - యద్వ్యభిచరతితదనృతం - యథాతత్రప్రతీతోభుజంగః - ప్రకృతేపి వియదాది సకలజగదధిష్ఠానభూతః సపరమేశ్వరోనకదాపివ్యభిచరతీతిసత్యం - తత్రప్రతీతం వియదాదికం సర్వంసమ్యగ్జ్ఞానబాధ్యమితితదనృతమితి - ఏవంచాబాధ్యత్వేనాసృతలక్షణం పరమేశ్వరం ధ్యాయేమేతి తాత్పర్యం - తత్రహేతుమాహయత్రేతి - యత్రాధిష్ఠానే పరమేశ్వరే - త్రిసర్గః - త్రియాణామాత్మమాయాగుణానాంతమోరజస్సత్వానాం - సర్గఃభూతేంద్రియదేవతాద్యాత్మకః - అమృషా - నమిథ్యా - సత్యః - సత్యసదృశ ఇతిలాక్షణికోర్థః - యథాశ్రుతే విరోధాత్ - తత్రభూతసర్గోపాదానంతమః - కర్మేంద్రియప్రాణపంచకోపాదానంరజః - జ్ఞానేంద్రియాంతఃకరణచతుష్టయతత్తదధిష్ఠాతృదేవతోపాదానం చసత్వమితి సంప్రదాయః - యత్సత్యతయామిథ్యాభూతమపి తద్వత్ప్రతీయతేతంపరమితి తాత్పర్యం - తత్రదృష్టాంతస్తేజ ఇత్యాదిః - తేజోవారిమృదాం వినిమయోవ్యత్యయః - పరత్రపరావభాస ఇత్యర్థః - యథాతేజసి మరుమరీచికా[illegible]ద్యవభాసఇవ - వారిణిసాముద్రేనీలోపలావభాసఇవ - మృదిపద్మరాగాదిమణౌ రాంగారాదిభ్రమఇవేత్యపివృద్ధాః - ఉదాహృతంసర్వంయథాఅధిష్ఠానసత్తయా వత్రప్రతీతంతద్వద్భూతేంద్రియదేవతాసర్గోపరస్మిన్నితితాత్పర్యం - అథవా - యత్రత్రిసర్గః - మృషా - మిథ్యా - అధిష్ఠానసత్తాతిరిక్తయాఆరోపితసత్తయా అనంగీకృతత్వాత్ - పూర్వత్ర పదవిభాగే ఆరోప్యమిథ్యాత్వం లాక్షణిక పదాత్ప్రతీతం - అత్రతుకేవలాదేవేతి పూర్వస్మాద్విశేషః - యత్రేతి ప్రతీత ముపాధిం నిరస్యతి - స్వేనధామ్నా - స్వప్రకాశేన - సదానిరస్తంకుహకంవంచకం - మాయికమావిద్యకంచవిశ్వంయస్యతం - ని - ఈదృశ్యయుతేనచకేవలకుహకస్త్రిష్వితి కోశాత్ - ఏతేనయత్రేత్యాది నాప్రతీతో యోమాయా విద్యాసంబంధస్స నిరస్తో వేదితవ్యః - యథాసలౌకికీ సామగ్రీప్రాతిభాసిక రజతోపాదానం - కింతువిలక్షణాఇదమవచ్ఛిన్న చైతన్యావారికా అవిద్యైవదోషసంస్కారాది సహకృతా తద్వన్మూలావిద్యాపి పూర్వపూర్వాధ్యాసానువాహిత సంస్కార సహకృతా వియదాది జ

గదుపాదానం స్వప్రకాశ తిరోధాయి నీతితాత్పర్యం - ఏవం స్వరూపలక్షణ లక్షి
తంపరమేశ్వరం తటస్థలక్షణే నాపిలక్షయతి। జన్మాదీతి - అస్యజగతః - జన్మాది
జన్మఆదిరస్యేతి తద్గుణసంవిజ్ఞానో బహువ్రీహిః - జన్మస్థితి భంగమిత్యర్థః - య
తోయస్మాత్పర స్మాన్నిమిత్తో పాదానభూతాద్భవతితమిత్యన్వయః - యతఇ
తి పంచమ్యర్థేన తపిలానిమిత్తో పాదానోభయపరేణ పరమేశ్వరస్యోభయ విధ
కారణత్వ ముక్తంభవతి - యతఇత్యస్య యనిర్దేశాత్కారణస్యావికారిత్వం ప్రతీ
యత ఇత్యప్యస్మద్గురుచరణాః - ఏవంచ స్వరూపలక్షణ లక్షితం తటస్థలక్షణ లక్షి
తంచ పరమేశ్వరం ధ్యాయేమేతితాత్పర్యం - ఇదమత్ర విచార్యతే పూర్వోత్తర
పక్షాభ్యాం ప్రస్తుతార్థస్య దృఢీకారాయ - కింసత్య మిత్యాదినా యతఇత్యాదినా
చశ్రూయమాణం బ్రహ్మలక్షణంభవేన్న భవేదితివిశయే - నేతిపూర్వపక్షః కుతః -
సత్యాది పదానాంలోకసిద్ధ సత్యాద్యర్థ స్వీకారే అఖండార్థ బోధకత్వం నస్యా
త్ - అలోకసిద్ధస్య తులక్షణత్వ మయుక్తమితి నసత్యపదం పరమేశ్వరం లక్షయ
తి - కించజన్మాది కమపినబ్రహ్మణో లక్షణం భవితుమర్హతి - తస్యజగత్సం బం
ధిత్వేన బ్రహ్మసంబంధిత్వా భావాత్ ఇతిచేదత్ర సిద్ధాంతః - లోకసిద్ధార్థకం సత్య
పదం అఖండం బ్రహ్మస్వరూపం లక్షణయాబోధ యతీత్యఖండార్థకం సత్యాదిపదం
యథాపితృ సుతభ్రాత్రాదిభిన్న భిన్నార్థ బోధకాశ్శబ్దా ఏకదేవ దత్తపర్య వసా
యినఇతి - కించజన్మా దేర్జగత్సం బంధిత్వే పిగదుపాదానత్వం బ్రహ్మణికల్పితం
తటస్థలక్షణం భవిష్యతి - యద్బ్రజతం సాశుక్తిరితి -వద్యజ్జగదుపాదానంతద్బ్ర
హ్మేతికల్పితే నాపిజగతా బ్రహ్మలక్షయితుం యోగ్యత్వాత్ - తస్యాభిన్ననిమి
త్తో పాదానత్వే హేతుమాహ - అన్వయాదితరతశ్చార్థేష్వితి - ఇతర పదమన్వ
యశబ్ద సాహచర్యా ద్వ్యతిరేకం బోధయదాక్షిపేచ్చ శశవిషాణాదిక మనర్థం -
ఏవంచార్థేషు మృదాదిషు అన్వయాత్ - అనర్థేషు శశవిషాణాదిషు వ్యతిరేకాత్ -
అన్వయ వ్యతిరేకాతు యత్సత్వేయత్సత్వం యదభావే యదభావ ఇతిపారిభాషి
కా వత్రగృహ్యేతే - యథామృత్కులాలాదిసత్వేఘటోత్పత్తిస్తన్మృత్కులాలా
ద్యభావే వ్యతిరేకగ్రహోధికరణేతంత్వా దౌఘటాద్య భావఇత్యన్వయ వ్యతిరేకా
పరిత్యత్త విషయా మృదాదేః కారణత్వం ఘటాదేః కార్యత్వంచ నిశ్చిన్వాతే
తద్వత్యత్రయత్ర పరమేశ్వరస్య స్వరూపేణసత్వంసన్ ఘటస్సన్పటఇతి వ్యవహా
రతః ప్రత్యక్షతో దృశ్యతే తత్రసర్వత్ర కారణత్వ మపిదృష్టం - యత్రయత్రవం
ధ్యా పుత్రశశవిషాణాదౌ తస్యాభావః వంధ్యాపుత్రస్సన్ శశవిషాణం సదితివ్యవ
హారా భావాత్ప్రత్యక్ష విషయత్వేనదృష్టః తత్రసర్వత్రకార్యత్వసత్వా భావోపిదృ

స్తైఇత్యన్వయవ్యతిరేకా పరస్యకారణత్వంజగతః కార్యత్వంచబోధయతః - ఏవంచ
జగజ్జన్మాదిహేతుర్యస్తం పరంధ్యాయేమేత్యన్వయః - ననుమృత్కులాలాది వ్యతి
రేకగ్రహాత్తా వదాభావరూపం తంత్వాదికమధి కృత్యజాయతే - నాలీకంవంధ్యాపు
త్రి శశవిషాణాదీతితద సిద్ధింయదిమన్యేత తర్హాన్యథా వ్యాఖ్యాయతే - అర్థేషు
కార్యకారణేషు - కారణస్య మృదాదేరన్వ యాత్తాదాత్మ్యేనానువృత్తేః - కా
ర్యస్య ఘటాదేర్వ్యతిరేకాద్వ్యావృత్తేః - ఏతేనయదనువర్తతే తత్కారణం - య
ద్వ్యావర్తతే తత్కార్యమితి పర్యవసన్నం - ఏవమేవసన్ ఘట ఇత్యాదివ్యవహా
రాజ్జగతి కారణస్య సతోనువృత్తిః కార్యజాతస్యతు పరస్పరం కార్యకోటౌ కార
ణేవా అననువృత్తిశ్చ ప్రతీయతే - ఏవంచసతః పరస్యకార్యప్రపంచే సర్వత్రానుగ
తత్వేన సఏవజగజ్జన్మాదికారణం - కార్యస్యవియదాదేః పరస్పరాననుగత్యాస్యో
పాదానానుగత్యభావేనచకార్యత్వమేవ - తస్మాదసత్యంతత్ - యజ్జన్యంతదనిత్య
మితివ్యాప్తేః - వాచారంభణం వికారోనామధేయం మృత్తికేత్యేవసత్యం ఏవంసదే
వసత్యమితి ఛాందోగ్యశ్రుతేశ్చేతిభావః - వ్యావృత్త్యనువృత్తిభ్యాం జగద్బ్రహ్మ
ణోః కార్యకారణభావావధారణాదపియోసౌజగజ్జన్మాదికారణం తంపరంధ్యా
యేమేత్యన్వయః - ననూపాదానస్యైవానువృత్తి దర్శనాన్నిమిత్తస్య చాదర్శనా
దభిన్ననిమిత్తోపాదానకారణత్వం యత్పరమేశ్వరస్య సిద్ధాంతితం శాస్త్రే తద్భజ్యే
తేతి చేత్తర్హి ప్రకారాంతరేణ వ్యాఖ్యాయతే - అర్థేషుకార్య కారణాత్మ సుఘట
పటాదిషు పరమేశ్వరే చాన్వయాదన్వయవ్యాప్తేః ఇతరేః వ్యతిరేకవ్యాప్తేశ్చ య
తోస్యజన్మాదితమితి - కార్యకారణాద్యంతర్భావేణ గృహీతాన్వయ వ్యతిరేక
వ్యాప్తికో హేతుస్సావయ వత్వదృశ్యత్వ జడత్వపరిచ్ఛిన్నత్వా దిరితితస్యార్థ్యాహా
రం వ్యంజయత్యర్థ పదగతంబహువచనం - తదంతర్భావేనైవసాధ్య సాధనయోర్ని
యతసాహచర్యనిశ్చయాత్ - అత్రాయమనుమాన ప్రకారః - జగదిదం - జన్మాది
మత్ - సావయవత్వాత్ - యద్యత్సావయవం తత్తజ్జన్మాదిమత్ - యథాఘటప
టాది - యద్యన్నజన్మాదిమత్ నతత్సావయవం - యథాపరమేశ్వరః - తథాచే
దం - తస్మాత్తథేతి - ఏవంహేత్వంతర ప్రవేశాదను మానాంతరమూహ్యం - అ
న్వయ వ్యతిరేకవ్యాప్తిలక్షణ పరిష్కారాదికం శాస్త్రాంతర విషయత్వేనా ప్రస్తు
తమిత్యుపేక్షితం - ఏవంచాస్య జగతః - అర్థాంతర్భావేణ గృహీతాన్వయ వ్యతిరే
కవ్యాప్తి కైస్సావయవత్వాదిభిర్హేతుభిర్యజ్జన్మాదికం నిశ్చితం తద్యతో భవతితం
పరమేశ్వరంధ్యాయేమేత్యన్వయః - ఏవం పరమేశ్వరస్య జగత్కారణత్వమేవ
కేవలంనిశ్చితం - తత్రనిమిత్తోపాదానత్వ విశేషస్తు శ్రుతిస్మృతి భిర్నిశ్చేతవ్య మి

ద్వ్యభిప్రాయేణ యతో వా ఇమానీత్యాది శ్రుతిస్మృతీరుపపాదయంతిస్మ శ్రీధరాచార్యా ఇత్యస్మద్వేదాంతవిద్యాచార్యాః - ఏతేన జగత్కారణమభిధ్యేయమితి సిద్ధం - తత్కారణం ప్రధానం సాంఖ్యాభిమతమభిధ్యేయం - నేత్యాహ - అభిజ్ఞః - అభిజానాతీత్యభిజ్ఞః - సమ్యగ్జ్ఞాతాయస్తమితి - సఈక్షతలోకాన్ను సృజా ఇతి - స ఇమాఀల్లోకానసృజతాంభో మరీచీర్మరమాప ఇత్యైతరేయశ్రుతేర్జగత్స్రష్టురీక్షణశ్రవణాచ్చేతనత్వేన నాచేతనం ప్రధానం ధ్యేయమితి భావః - శ్రుత్యర్థస్తు - స సర్వజ్ఞస్వభావ ఆత్మా ఏక ఏవసన్ - ఈక్షత - ఐక్షత - కేనాభిప్రాయేణేత్యాహ - లోకాన్ అను పదమేవపత్యమానాన్ - నునిశ్చితం - సృజై - సృజేయేతి - ఏవమీక్షిత్వాస ఆత్మా లోకానసృజత - కానిత్యత ఆహ - అంభ ఇత్యాది - ఆకాశాది క్రమేణాండముత్పాద్య - అంభః - ద్యులోకాత్పరస్తాదంభస్త్వాధ్యం లోకం ద్యులోకప్రతిష్ఠం - మరీచీః - రశ్మివాచీ మరీచిశబ్దః అంతరిక్షలోకం లక్షయతి - సూర్యరశ్మిసంబంధాత్ - లోకస్యైకత్వేపి స్థానభేదాద్బహువచనం - ఏవంచద్యులోకా దధస్తనమంతరిక్షలోకమిత్యర్థః - మరం - మ్రియంతేస్మిన్ భూతానీతి తం భూలోకం - అపః - ఆప్నోతేర్ధాతోరాప్త్యర్థత్వే నాధోలోక వాసిభిర్జీవైరాప్యమానత్వాత్తేలోకా అప ఇత్యుచ్యంతే - ఏషాం లోకానాం పాంచభౌతికత్వేపి అంభో మరీచి మృత్యాప్తిప్రాచుర్యాదంభ ఆదిశబ్దైర్వ్యపదిశ్యంతే - ప్రాచుర్యేణవ్యపదేశాభవంతీతి న్యాయాదితి భావః - తర్హి కింజీవో ధ్యేయ ఇతి - నేత్యాహ - స్వరాట్ - స్వేనైవరాజతేయస్తం స్వప్రకాశం - అవిద్యాసంకుచిత జ్ఞానైశ్వర్యస్య జీవస్యధ్యానేఫలమపిసంకుచితం భవేత్తస్మా భూయాదిత్యసంకుచిత జ్ఞానైశ్వర్యోనిర్మాయః పరమేశ్వరో ధ్యేయత్వేనాభిమతో నిరతిశయఫలాయేతి తాత్పర్యం - కాలత్రయేపినాస్త్యేవమాయామాయేపరాత్మనీతిశ్రుతేః - తర్హి కిం హిరణ్యగర్భః కుంఠితజ్ఞానైశ్వర్యోధ్యేయః - హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రేభూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీదితి శ్రుతేః - నేత్యాహ - ఆదికవయే - కవయతేవర్ణయతీతి కవిః - ఆదిశ్చాసౌ కవిశ్చేతి తస్మై - బ్రహ్మణే హిరణ్యగర్భాయ - ఆదౌ భగవంతమనేకధాస్తుతిభిస్తోష్యయిత్రే ఇతితాత్పర్యం - బ్రహ్మవేదం - హృదా - మనసా - సకలబుద్ధి ప్రవర్తకత్వే సధియోయోనః ప్రచోదయాదితిగాయత్రీమంత్రార్థోపి భగవానేవేతి హృదయం - తేనే - ప్రకాశయామాసేతి భావః - యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మా ఇతి శ్రుతేః - ఏతేనాయమపీశ్వరాధీనజ్ఞానైశ్వర్యవత్త్వేనాసర్వజ్ఞ ఇతితాత్పర్యం - ననుపూర్వోడ్యాచార్యా

పదేశతశ్శ్రుతిమధీత్య సుప్త్వాపరేద్యుః ప్రభాతే ప్రబుద్ధస్స్వాచార్యనిరపేక్షః ఏవాం తేవాసీ యథాధ్యేతి - తద్వదయమపి కల్పాంతరానుష్ఠితకర్మోపాసనాసము చ్చయఫలబలలబ్ధ హిరణ్యగర్భాధికారః పూర్వకల్పాధీతం వేదం ఆచార్యనిరపేక్షః ఏ వస్మరతుధిగనయా పరాయత్తయా వైదికార్థియా అస్మదాదివత్ - నేత్యాహ - యదిత్యవ్యయం - యస్మిన్ బ్రహ్మణి - సూరయోబ్రహ్మాదయోపి సర్వవిదః - ము హ్యంతి మోహముపయంతి - తదాదికవయే యస్తేనే - తంపరంధ్యాయేమేత్యన్వ యః - యోబ్రహ్మాణమితిశ్రుతి రేవ బ్రహ్మణో వేద విషయే మోహంనిశ్చినోతి - తేనాత్ర సుప్త ప్రతి బుద్ధ న్యాయో నావతరతీతి తాత్పర్యం - ధీమహీతిగా యత్రీ మంత్రస్థపదఘటితతయా స్యప్రారంభాద్గాయత్రీ బ్రహ్మ విద్యాత్మకమే తత్పురా ణమితిసూచితం - తదుక్తం - యత్రాధికృత్యగా యత్రీంవర్ణ్యతేధర్మవిస్తరః - వృ త్రాసురవధోపేతం తద్భాగవతమిష్యత ఇత్యాది - కించ - గ్రంథోష్టాదశసాహస్రో ద్వాదశస్కంధ సమ్మితః - హయగ్రీవబ్రహ్మవిద్యాయత్రవృత్రవధస్తథా - గాయ త్ర్యాచ సమారంభస్తద్వైభాగవతంవిదురితి పురాణాంతరవచనే హయగ్రీవ బ్రహ్మ విద్యేతిపదస్యార్థః - హయగ్రీవేణ - స్వకార్యనిర్వాహాయాశ్వి దేవసంధితాశ్వకంఠే న దధ్యఙ్మహర్షిణా - ప్రకాశితాతాభ్యామశ్విభ్యాం - ఇయంపృథివీసర్వేషాంభూ తానాం మధ్విత్యాదినా బృహదారణ్యకే ప్రతిపాదితా - యాపూర్వతంత్రే ప్రవర్గ్య ప్రకరణేతత్రైవవాజసనేయకే శర్మాంగ మధువిద్యాప్రస్తావే దధ్యఙ్ హవాఆథ ర్వ మాథర్వణో మధునామ బ్రాహ్మణమువాచేత్యాదినాసూచితా - సేతి యావత్ - బ్రహ్మణోనిష్కలస్య - విద్యేతి - దధ్యఙ్ హయన్మధ్వాథర్వణోవామశ్వస్యశీర్ష్ణా ప్రయదీమువాచేతి బృహదారణ్యకే మంత్రదృశోవచనాత్ సాయత్రగ్రంథేవృత్ర భీత్యుపసన్న దేవతాప్రతి వచనముఖేన ప్రస్తుతా భగవతాసోపి హయ గ్రీవబ్రహ్మవి ద్యేత్యుపచారికోయంప్రయోగః - శ్రుత్యర్థస్తు - యన్మధు - ఆత్మజ్ఞాన లక్షణం - యచ్చమధు - దధ్యఙ్నామాఆథర్వణః -అశ్వస్య - శీర్ష్ణా -శిరసా- వామశ్విభ్యాం - ప్రోవాచ - హ - ఈం - ఇతిచానర్థకానిపాతా - తదర్థం యత్కృతం కర్మక్రూ రం - తదావిష్కరోమీతి పూర్వ గ్రంథేన సంబంధః - అత్రేయంకథా - కదా- చిదశ్వినౌ దేవా వాథర్వణందధ్యంచమృషింబ్రహ్మ విద్యామర్థయంతావుప జగ్మ తుః - సచర్షిః కర్మనిష్ఠాతో నాయంసమయఃపశ్చాదాగచ్ఛత మిత్యుక్తవాన్ - ... తరేమహేంద్రస్సమాగత్యమాన యోర్బ్రహ్మ విద్యాంవాదీః యదిమదాజ్ఞాము ల్లంఘ్య ఆవోచద్భవాన్ సహసైవశిరశ్ఛేద్యామిత్యుక్త్వాగతః - గతేచతస్మిన్ దేవా

తశ్వినావాగత్యత్రావితేంద్రోక్తా విదముపనీయాశ్వస్య శిరస్సంధాస్యావస్తేనవా బ్రూహి విద్యాంభిన్నే చాస్మిన్నింద్రేణ నైజంపునశ్శిరస్సంధాయ గమిష్యావహే మాభైషీరిత్యుక్త్వాతతస్సమధిగత నిష్కళబ్రహ్మవిద్యో యథోక్త మాచరిత్వా గతవంతావితిషష్ఠస్కంధనవమాధ్యాయాంతిమగ్రంథ శ్రీధరస్వామి వ్యాఖ్యానోదాహృతవచనైః ప్రతీయతే - యద్యప్యశ్వశిరసాదధీచా ప్రకాశితా బ్రహ్మవిద్యానారాయణకవచాఖ్యేతికేషాంచి దాశయః - తథాప్యశ్విభ్యాం బ్రహ్మవిద్యోపదేశసమయ ఏవతస్యహాయ శిరస్త్వం - త్వష్ట్రేచ నారాయణకవచోపదేశసమయె నైజమేవ శిర ఇతి పూర్వోక్త శ్రుత్యర్థానువాదక షష్ఠస్కంధ నవమాధ్యాయాంతిమ మూలగ్రంథ శ్రీ ధరస్వామి కృతతద్వ్యాఖ్యాన తదుదాహృతవచన జాతార్థపర్యాలోచన యావిరోధస్యస్పష్టం ప్రతీయమానత్వాదుపేక్ష్య ఇతి. సర్వం రమణీయం.

శ్రీ ర్స్త భూ యా త్

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మార్పణమస్తు.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః

10131